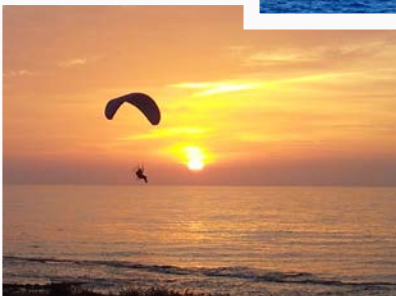
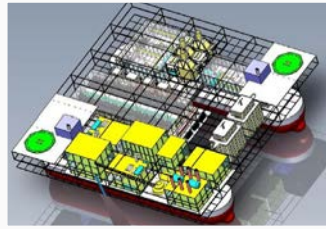

הערכה אסטרטגית ימית לישראל 2016/17

עורך ראשי: פרופ' שאול חורב
ערך והפיק: אהוד גונן

פרק 3: ישראל ומזרח הים התיכון

אהוד ערן ואביעד רובין

כללי

גלי ההדף של אירועי 'האביב הערבי', שהחלו בסוף 2010, ממשיכים להשפיע על מדינות מזרח הים התיכון ועל המרחב הימי האזורי. בולטות במיוחד בהקשר זה ההשפעות של מלחמת האזרחים הסורית. הגם שאין לה ממד ימי של ממש, נגזרות שונות שלה השפיעו באופן משמעותי על המרחב האזורי הימי, בייחוד בכל הנוגע לנוכחות הימית הרוסית באזור, כולל שימוש באמצעי לחימה מהמרחב הימי לחוף הסורי, וראשיתו של מענה אמריקני לכך. במקביל, המלחמה בסוריה וחוסר היציבות בעיראק ממשיכים לדחוף גלי פליטים לטורקיה, הממשיכים משם ליוון דרך הגבול הימי בין שתי המדינות. באופן רחב יותר, גלי הפליטים והמהגרים מדרום וממזרח הים התיכון, מסוריה ומלוב,¹ ממשיכים לערער את היציבות הפוליטית באיחוד האירופי, ותרמו להחלטה הבריטית לפרוש מן האיחוד. ניסיונות אירופיים לגבש מענה מתואם לתנועת הפליטים, בייחוד ההסכם עם טורקיה, הביאו תחילה, ובאופן חלקי, להאטה מסוימת, אך לא עצרו את זרם הפליטים.

במצרים, משטר א-סיסי, שעלה בעקבות אירועי 'האביב הערבי', לא הצליח עד כה להתייצב מבחינה כלכלית, על אף השלמתו של פרויקט ימי משמעותי (הרחבת תעלת סואץ), וגילוי מרבצי גז גדולים בשדה זור (Zohr). בנוסף ישנה היחלשות המשילות במרחב הים התיכון, אם כי החששות שהתחזקותה של 'המדינה האסלאמית' בלוב ובסיני תביא לפגיעה בנתיבי השיט בים התיכון, לא התממשו לפי שעה.

ההסכם הישראלי-טורקי לשיקום היחסים בין שתי המדינות, שאושר על ידי ישראל וטורקיה ביולי ובאוגוסט 2016 (בהתאמה), צפוי אף הוא להשפיע על המרחב הימי. בתוך כך נמשכות מגמות יסוד המשפיעות על המרחב הימי, ובכללן המשך ההתעצמות הימית בקרב המדינות החזקות באזור, דהיינו, טורקיה, ישראל ומצרים (ובמעגל הרחוק יותר, איראן) והחמרה של המציאות הכלכלית-חברתית בעזה, שתורמת לדיון הפנים-ישראלי על בניית נמל פלסטיני בעזה.² ישראל ולבנון לא יישבו עדיין את המחלוקת ביניהן לגבי סימון הגבול הימי, אך זו לא התדרדרה לעימות צבאי. שינויים במערכת הגלובלית צפויים להשפיע, הגם שלא בטווח המיידי, גם על הים התיכון. בולט בהקשר זה האתגר שמציבה

1 חלק גדול מן המהגרים דרך לוב מגיעים מאפריקה (וממשיכים לאירופה) נוכח חולשת השלטון הלובי.

2 מאידך דווקא גורמים ברש"פ מסתייגים מהקמת הנמל, פן יחזק את החמאס.

סין למערכת הנורמות הבינלאומיות של ניהול הים, תוך התעלמות גורפת מן ההחלטה של בית הדין הבינלאומי בהאג בנוגע לסכסוך על הריבונות בים סין הדרומי בין בייג'ינג לפיליפינים.

מעורבות של כוחות בינלאומיים

רוסיה וארצות הברית – אי היציבות השלטונית בחלק ממדינות ערב, שהחלה עם אירועי 'האביב הערבי' בסוף 2010, ממשיכה להשפיע על מדינות האזור ועל המרחב הימי האזורי. מלחמת האזרחים בסוריה שהחלה ב-2011 נמצאת עדיין בעיצומה, ושטחה של המדינה מחולק בין כוחות הממשלה, כוחות של 'המדינה האסלאמית', מיליציות כורדיות שונות, וכוחות מורדים אחרים. מאז סתיו 2015 פועלים במדינה כוחות קרקעיים ואוויריים רוסיים בהמשך להזמנה רשמית של משטר אסד. ההתערבות הרוסית סייעה למשטר המכהן לכבוש מחדש יעדים שונים כמו הערים תדמור וחאלב. במקביל לפעילות על אדמת סוריה, הציבו הרוסים באופן קבוע בין עשרה לחמישה עשר כלי שיט במזרח הים התיכון.³ הכוח הימי הרוסי מאורגן מאז 2015 'כשייטת 5' (Fifth Eskadra), כשמו של הכוח הימי הסובייטי שפעל במרחב זה במהלך המלחמה הקרה⁴ ופורק פורמלית בשנת 1992.⁵ כמו בימי המלחמה הקרה, נראה כי יעדו המרכזי של הכוח הוא להפגין נוכחות ולאותת לשחקנים אזוריים וגלובליים (ובייחוד ארה"ב), כי רוסיה היא שחקן מעצמתי בעל יכולות שיש להתחשב בו. גורמים צבאיים מערביים הביעו חשש כי בניית היכולות הרוסיות תיצור בחלקים ממזרח הים התיכון מרחבים שבהם יוכלו הרוסים למנוע פעילות של צבאות אחרים (anti access area denial).⁶ הצבת כלי השיט היא חלק ממגמה רחבה של הגברת הנוכחות הימית הרוסית בים התיכון (כמו גם בים השחור) הכוללת, בין היתר, העלאת של

3 Tamer El Ghobashi, "U.S. Carrier's Moves Send Message to Russia", *Wall Street Journal*, 8 June, 2016, See: <http://www.wsj.com/articles/u-s-carriers-moves-send-message-to-russia-1465419667> (Accessed August 14, 2016).

4 Gordon McCormick, *The Soviet Presence in the Mediterranean*, Rand Paper, 1987, see: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2008/P7388.pdf> (accessed August 14, 2016).

5 The Voice of Russia, "Russia returns to the Mediterranean: Fifth Soviet Navy Squadron is Back?", 26 February, 2013. See: "http://sputniknews.com/voiceofrussia/2013_02_26/Russia-returns-to-the-Mediterranean-Fifth-Soviet-Navy-Squadron-is-back/" (accessed 14 August, 2016).

6 <http://www.jpost.com/Middle-East/Top-NATO-general-Russia-building-anti-access-bubble-over-Syria-419393>

מספר פקידות הנמלים במדינות כמו ספרד, יוון ומלטה, וכן הסכם עגינה עם קפריסין שנחתם ב-2015.⁷

הצבת הכוחות מסייעת ללחימה הרוסית בסוריה וגם מאפשרת למוסקבה להפגין את יכולותיה הצבאיות. כך למשל, בדצמבר 2015, ביצעה הצוללות 'רוסטוב-על-הדון' ירי ראשון מסוגו של טילי שיוט מהים התיכון לעבר מטרות במחוז א-רקה.⁸ ניכר כי בארה"ב הפנימו את המסה, והאמריקנים הגיבו באיתות דומה כששלחו בהתראה קצרה את נושאות המטוסים 'הארי טרומן' ואייזנהאואר' לסבב במזרח הים התיכון ביוני 2016. פקידים עלומי שם במשרד ההגנה האמריקני ציינו במפורש כי המהלך נועד להדגים לרוסים את היכולות האמריקניות.⁹ המתרחש בין הציים באזור גברה כאשר באפריל וביוני 2016 הוחלפו האשמות הדדיות בין הצי הרוסי לאמריקני בגין תנועה במרחק מסוכן של כלי טיס וכלי שיט משני הציים,¹⁰ במסגרתן האשים מפקד 'הצי השישי', אדמירל פוגו, את כלי השיט הרוסים בהתנהגות לא נאותה ולא מקצועית.¹¹ באוגוסט 2016 נורו שוב טילי שיוט מכלי שיט רוסיים לעבר מטרות בסוריה, במהלך שנתפס כהפגנת עוצמה רוסית במרחב אל מול האיתותים האמריקנים.¹² הרוסים הגיבו לנוכחות של נושאות המטוסים האמריקניות בשליחה של נושאת המטוסים הרוסית 'אדמירל קונצוב' אל מזרח הים התיכון וחופי סוריה באוקטובר 2016.¹³ על פי ההודעה הרוסית, היתה המטרה הרשמית פעילות נגד 'המדינה האסלאמית', אולם ברקע ההחלטה מצוי כנראה העימות עם ארצות הברית על הדומיננטיות הימית באזור. ישראל עשתה מאמצים ניכרים כדי ליצור אפיקי תקשורת עם

Olga Razumovskaya, "Cyprus Signs Deal to Let Russian Navy Ships Stop at its Ports", Wall Street Journal, 25 February 2015. See: <http://www.wsj.com/articles/putin-highlights-closer-russia-cyprus-ties-1424882012> (Accessed August 14, 2016)

Nicholas de Larrinaga, "Russian Submarine Fires Cruise Missiles into Syria," *Jane's Defence Weekly*, 10 December 2015. See: <http://www.janes.com/article/56544/russian-submarine-fires-cruise-missiles-into-syria> (accessed 14 August, 2016)

Tamer El Ghobashi, "U.S. Carrier's Moves Send Message to Russia", Wall Street Journal, 8 June, 2016, See: <http://www.wsj.com/articles/u-s-carriers-moves-send-message-to-russia-1465419667> (Accessed August 14, 2016)

Dmitry Solovoyov and Idrees Ali, "Russia, United States Blame each other for Maritime Incident", 28 June, 2016. See: <http://www.reuters.com/article/us-russia-usa-navy-idUSKCN0ZE1Q8> (Accessed 23 August, 2016)

<http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/the-us-navy-russia-heading-towards-crisis-the-mediterranean-16834>

Andrew E. Kramer and Anne Bernard, "Russia Asserts Its Military Might in Syria", *The New York Times*, 19 August, 2016. See: http://www.nytimes.com/2016/08/20/world/middleeast/russia-syria-mediterranean-missiles.html?_r=0 (accessed August 21, 2016)

<http://tass.ru/en/defense/886110>

הכוחות הרוסים הפועלים באזור, מתוך שאיפה לא להיקלע לעימות מיותר עמם. הגם שעל פי התקשורת, מוקד המאמץ נוגע לפעילות האווירית הרוסית, ניתן להניח כי מאמצים דומים נעשים גם בתחום הימי כדי להימנע מתקלות. הנוכחות הרוסית המסיבית, בין היתר כחלק מציר הכולל את סוריה וחיזבאללה העוינים את ישראל, יוצרת מגבלות על חופש הפעולה הימי של ישראל במזרח הים התיכון, במיוחד בהיבטי חשיפה לאמצעי גילוי מתקדמים שהביאו הרוסים לזירה ומגבלה על פעילות לוחמה זעירה ותנועה של כלי שיט תת-ימיים.

מעורבות סינית במרחב

באפריל 2016 רכשה חברת הספנות הסינית COSCO את נמל פיראוס ביוון, לאחר שזה הוחכר לחברה והופעל על ידה משנת 2009. התוכנית הסינית היא להפוך את פיראוס לנמל העמוס ביותר בים התיכון.¹⁴ קיימת אפשרות שגורמים סיניים שוקלים להתמודד על מכרז דומה להפרטת נמל סלוניקי. רכישתו של נמל פיראוס מסמלת את העמקת המעורבות הסינית באזור, כחלק מהשלמת דרך המשי הימית החדשה One Belt, One Road המבטאת את ההשקפה הסינית אשר לפיה הים התיכון מהווה מסדרון חשוב בדרך לשווקים האירופאים. החדירה הסינית לאזור מורגשת גם בישראל עם הרחבת נמלי הים הישראליים, כריית מנהרות הכרמל, והקמת קו הרכבת לאילת באמצעות חברות סיניות. נכון להיום, קיים פער בין האינטרסים הכלכליים הסיניים לנוכחות הממשית של הצי הסיני באגן הים התיכון. עקב חוסר היציבות באזור נראה כי אבטחת האינטרס הכלכלי הסיני תחייב נוכחות גוברת של הצי הסיני באגן הים התיכון.¹⁵ עדות ראשונה לכך היא ההודעה על הקמה של בסיס ימי סיני חדש בג'יבוטי שבקרן אפריקה, שהתפרסמה במאי 2016, מהלך שיאפשר לסינים להבטיח את תנועת כלי השיט שלהם בים האדום, במפרץ עדן ובתעלת סואץ, ולנייד ביתר קלות פלטפורמות צבאיות ימיות לים התיכון.¹⁶ עדות נוספת לעניין הגובר של סין באזור הוא ביקורו המתוקשר של אדמירל סיני בסוריה באוגוסט 2016, במטרה לחזק את הקשרים עם משטר אסד ולהביע בו תמיכה על רקע מלחמת האזרחים הנמשכת במדינה.¹⁷

Glass, David, "Piraeus Aims For Mediterranean Port Top Spot" *Seatrade* (February 16, 2014). 14
See: <http://www.seatrade-maritime.com/news/asia/piraeus-aims-for-mediterranean-port-top-spot.html> (Accessed August 22, 2016)

Sellier, Elodie, "China's Mediterranean Odyssey," *The Diplomat* (April 19, 2016). See: <http://thediplomat.com/2016/04/chinas-mediterranean-odyssey/> (accessed August 23, 2016). 15

<http://thediplomat.com/2016/04/why-chinas-djibouti-presence-matters/> 16

<http://www.telegraph.co.uk/news/2016/08/18/china-steps-up-military-cooperation-with-assad-as-top-admiral-vi/> 17

פליטים

מזרח הים התיכון ממשיך לשמש כאחד משני נתיבי התנועה הימית של פליטים מהמזרח התיכון לדרום אירופה, וזאת לצד הנתיב השני העובר במרכז הים התיכון, במרחב הימי שבין לוב לאיטליה. בין ינואר לאמצע אוגוסט 2016, הגיעו למדינות דרום אירופה 266,524 פליטים. 162,273 מבין אותם פליטים הגיעו מטורקיה וממצרים ליוון. 101,775 נוספים הגיעו מלוב וממצרים לאיטליה. כארבעים אחוז מן הפליטים נמלטו מן המלחמות בעיראק ובסוריה. בשלושת החודשים הראשונים של שנת 2016, עלה מספר הפליטים על זה של שבשנה החולפת, אך החל מאפריל 2016 התהפכה המגמה ונראה כי בשנת 2016 מספר הפליטים יהיה נמוך ממיליון הפליטים שחצו את הים התיכון בשנת 2015. זאת, ככל הנראה, בעקבות ההסכם בנושא הפליטים שנחתם במרץ 2016 בין טורקיה לאיחוד האירופי. בנוסף, נרשמו 3,151 נעדרים ונספים מקרב המהגרים בנתיבי מזרח הים התיכון בין ינואר לאוגוסט 2016.¹⁸ ארגון נאט"ו נרתם גם הוא לעניין והחל מפברואר 2016 מפעיל כלי שיט וכלי טיס בים האגאי בניסיון לבלום את זרם הפליטים,¹⁹ וזאת למרות חוסר הנחת הניכר בקרב כמה מחברות הארגון, ובכללן טורקיה, ממאמץ זה.²⁰

לתנועת הפליטים בים לעבר מדינות האיחוד האירופי משמעויות ניכרות על כל השחקנים המעורבים, ובאופן עקיף גם על ישראל. התלות הגוברת ברגולציה טורקית בנושא ההגירה שיפרה את כושר המיקוח של טורקיה מול האיחוד, והביאה במרץ 2016 להסכם שעל פיו תימנע טורקיה תנועת פליטים לאירופה ותסכים להחזרת פליטים לשטחה בתמורה לסכומי כסף ניכרים שיעביר האיחוד האירופי לטורקיה ומדיניות סובלנית כלפי התנהלות המשטר הטורקי. ההסכם עם טורקיה הושג לאחר שורה של ניסיונות, שלא הוכחו כיעילים, לגבש ולהפעיל תוכנית אירופית מתואמת (על ידי FRONTEX²¹) כדי למנוע את ההגירה בדרך הים. כישלונות אלו הותירו את מדינות היעד הראשון, יוון ואיטליה, במשבר כלכלי ופוליטי עמוק.

ירידה משמעותית במספר הפליטים שנכנסו לאירופה דרך יוון ב-2016 לעומת השנה שקדמה לה מהווה אינדיקציה ליעילות ההסכם בין האיחוד לטורקיה,²² ואף הביאה את

See: <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php> (accessed August 21, 2016). 18

<https://www.theguardian.com/world/2016/feb/11/nato-tasks-naval-patrol-with-combatting-people-smuggling-in-the-mediterranean> 19

http://www.nytimes.com/2016/06/17/world/europe/shifting-attention-to-mediterranean-nato-fights-internal-dissent.html?_r=0 20

FRONTEX הינה הסוכנות האירופאית למעברי גבול ומשמר חופים. 21

BBC News, 'Migrant cCisis: EU-Turkey Deal is 'Working''. April 24, 2016. See: <http://www.bbc.com/news/world-europe-36121083> (accessed August 23, 2016). 22

מנהיגת גרמניה מרקל לטעון שיש לחתור להסכם דומה עם מדינות שער להגירה בצפון אפריקה.²³ יחד עם זאת, זרם הפליטים מלוב לאיטליה נמצא בעלייה מתמדת, והדיווחים מדברים על כ-10,000 מהגרים שהגיעו דרך הים לאיטליה במהלך ארבעה ימים במהלך חודש יוני 2016 בלבד,²⁴ בנוסף למבצע חילוץ רחב היקף של כ-6,500 מהגרים ממדינות אפריקאיות דרך לוב לחופי איטליה, על ידי כוחות ימיים איטלקיים, בלילה אחד בסוף חודש אוגוסט 2016.²⁵

יש לציין את השוני הדמוגרפי בין אוכלוסיות המהגרים. הפליטים המגיעים לאיחוד במסלול טורקיה-יוון הם בעיקר פליטים מסוריה, המתאפיינים במשפחות שלמות, כולל נשים וילדים, בעוד שהמהגרים לאיחוד במסלול לוב-איטליה הם בעיקר מהגרים מאזור הסאב-סהרה של אפריקה, המתאפיינים בדמוגרפיה הומוגנית, בעיקר של גברים צעירים.

המהגרים שכבר נמצאים באירופה, ואלו שממשיכים להגיע, מגבירים את חוסר היציבות באיחוד. הקושי לשלוט בתנועת האוכלוסייה ולהבטיח תנאי חיים בסיסיים לפליטים הופך את אירופה לפגיעה יותר לאירועי טרור ומעלה את הפופולאריות של תנועות ימין המתנגדות להגירה, לגבולות פתוחים ולהמשך קיומו של האיחוד האירופי כמסגרת מדינית.²⁶ נושא הפליטים והשליטה הריבונית על הגבולות היוו סוגיות מרכזיות בהחלטה הבריטית לעזוב את האיחוד האירופי ביוני 2016.²⁷

מעצמות אזוריות

טורקיה – התנהלות טורקיה באזור אופיינה במחצית השנייה של 2016 בחתירה לצמצום העוינות עם שחקנים אחרים במרחב, ובכלל זה הסכם הפליטים עם אירופה, הסכמי פיוס עם ישראל, והסכם פיוס ועם רוסיה, שכלל ביקור של נשיא טורקיה ארדואן ברוסיה. ההסכם הטורקי עם ישראל כלל הסכמה ישראלית לאספקה טורקית של מוצרים לרצועת עזה דרך נמל אשדוד, שתביא לתנועה ערה של כלי שיט אזרחיים טורקים במרחב. עם

23 Joe Watts, "Angela Merkel Calls for 'one in, one out' Immigration Deals with North Africa to Stem Refugee Crisis", *The Independent*, August 23, 2016. See: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/angela-merkel-refugees-north-africa-immigration-crisis-turkey-deal-a7205206.html> (accessed August 23, 2016)

24 <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3662601/10-000-migrants-cross-North-Africa-Italy-just-FOUR-DAYS-revealed-6-ordered-return-home-year-actually-went-back.html>

25 <http://www.bbc.com/news/world-europe-37216881>

26 GREGOR AISCH, ADAM PEARCE and BRYANT ROUSSEAU, "How Far Is Europe Swinging to the Right?", *The New York Times*, July 5, 2016. see: http://www.nytimes.com/interactive/2016/05/22/world/europe/europe-right-wing-austria-hungary.html?_r=0 (accessed August 23 2016)

27 See: <http://www.migrationobservatory.ox.ac.uk/projects/brexit>

זאת, ישראל סירבה לדרישה הטורקית להסיר את המצור מעל עזה. ניסיון ההפיכה הכושל נגד משטר ארדואן ביולי 2016, גרם למהלכים רחבי היקף נגד אתגרים פנימיים למשטר המכה, וצפוי כי אלו יביאו להפחתה יחסית במעורבותה של טורקיה באזור בטווח הזמן הקצר, למעט שיתוף הפעולה הרוסי-טורקי רחב בהיקף בלחימה בסוריה.

ביוני 2016 הצהיר הנשיא ארדואן ה שהחל מ-2021, לאחר השלמת הפרויקט של בניית ספינת הנחיתה במשקל 27,000 טון בעלת יכולת נשיאת מטוסי F15 עם יכולת המראה אנכית שמתבצע במספנות הטורקיות בהווה, תהיה לטורקיה יכולת לבנות נושאת מטוסים בגודל מלא בייצור עצמי²⁸. בד בבד, התעשיות הביטחוניות הטורקיות מהדקות את הקשר עם הצי הפקיסטני במסגרת שני פרויקטים רחבי היקף. באוגוסט 2016 הושקה אוניית תדלוק גדולה במשקל 15,600 טון, שנבנתה בתכנון טורקי ותחת פיקוחה. ביוני זכו התעשיות הטורקיות בפרויקט להשבחת צוללות תקיפה פקיסטניות מדגם אוגוסטה 90B. לבסוף, באפריל 2016 הושקה טורקיה בסיס קבע בקטאק, הכולל מערכי ים, אוויר ויבשה. הדבר מחזק את הברית האסטרטגית עם נסיכות הנפט, ומאפשר לטורקיה יכולת תגובה מהירה במפרץ הפרסי ובקרן אפריקה.²⁹

מצרים – לצד האתגרים הכלכליים והפוליטיים הניצבים בפני משטר א-סיסי במצרים, ממשיך הצי המצרי בהתעצמותו ושומר על ערוצים פתוחים עם רוסיה ועם נאט"ו. ביוני 2016 נמסרה לצי נושאת מסוקים ונחיתה ראשונה מדגם 'מיסטרל' מתוצרת צרפת. באוגוסט 2016 נכנסה לשירות מבצעי קורבטה נושאת טילים רוסית מדגם R-32 שרוסיה תרמה לצי המצרי. מצרים גם הודיעה על הצטיידות במסוקי קרב ימי רוסים מדגם 'קאמוב 52', אשר ישרתו על סיפון המיסטרלים.³⁰ בגרמניה נמשכת בנייה של שתי צוללות שנועדו לצי המצרי. גל ההצטיידות האחרון מסמן מגמה של התרחקות מהסתמכות על פלטפורמות ימיות אמריקניות, הגם שהממשל האמריקני אישר השנה מכירה של טילי 'הרפון בלוק 2' (UGM 84L) לצי המצרי. בשנה שעברה השלימו האמריקנים אספקה שלארבע ספינות טילים/פטרול לצי המצרי.

באוגוסט 2016 ערך הצי המצרי תרגיל משותף עם כוח נאט"ו במהלך ביקור של האחרון בבסיסי הצי המצרי בים התיכון.³¹ מצרים גם ממשיכה במאמצים לאזן את ההתעצמות

<https://www.rt.com/news/347350-turkey-aircraft-carrier-erdogan>; <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/05/turkish-navy-aims-high-for-2033-become-global-force.html> 28

<http://www.reuters.com/article/us-qatar-turkey-military-idUSKCN0XP2IT> 29

<http://www.defensenews.com/story/defense/naval/naval-aviation/2016/01/01/russia-supply-egyptian-navy-with-46-ka-52k-helicopters/78182410/> 30

<http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/238917/Egypt/Politics-/Egypt-conducts-joint-military-drill-with-NATO-nava.aspx> 31

הטורקית באזור באמצעות יצירה של ציר לשיתוף פעולה עם יוון וקפריסין. הנשיא המצרי הצהיר בראיון באוגוסט 2016 כי תיערך פסגה משולשת בין המדינות במטרה להעמיק עוד יותר את שיתוף הפעולה ביניהן.³²

כל ההתפתחויות האחרונות – ההרחבה של תעלת סואץ, ההצטיידות רחבת היקף של הצי, מציאת שדה הגז הטבעי מול חופי מצרים (Zuhr), ההשתתפות הפעילה במצור הימי במסגרת מלחמת האזרחים בתימן, והגברת המעורבות במניעת הברחה של סמים ומהגרים בדרך החוף – מעידות שהמרכיב הימי בתפיסת הביטחון הלאומי המצרי נעשה דומיננטי יותר. המתיחות מול איראן, טורקיה וגורמי אסלאם פוליטי, כולל חמאס בעזה 'והמדינה האסלאמית' בסיני, תומכים גם הם להמשך שיתוף הפעולה והתיאום הביטחוני בין מצרים לישראל, לרבות בזירה הימית.

פלסטינים – חופה של רצועת עזה ממשיך להוות עבור ישראל מקור לסיכונים ולאתגרים, אך גם מאפשר שורה של פתרונות על מנת להקל על מצוקתם של תושבי הרצועה. בצד הסיכונים יש למנות את מאמציו של החמאס לבנות כוח ימי ותת-ימי בעל יכולות גבוהות, שיוכל לבצע פשיטות מדרך הים על ישראל. הצלחתו של כוח כזה במערכת 'צוק איתן' בקיץ 2014 לחדור מהרצועה לחוף זיקים ולהצמיד מטען לטנק 'מרכבה' ישראלי המחישה לחמאס את הפוטנציאל בערוץ צבאי זה. לצד זאת, נאלץ חיל הים הישראלי להתמודד בעזה עם שלושה אתגרים מרכזיים: המשך הסגר הימי על עזה; הגבלת התנועה של סירות דיג לטווח של שלושה מיילים כדי למנוע הברחות מדרך הים; ומניעת פיגועים נגד כלי שיט ישראליים ו/או מטרות בחוף.

מנגד, לאור המצב ההומניטרי הקשה ברצועת עזה, הוצעו לאחרונה מספר פתרונות בעלי פוטנציאל לשפר את מצבם של תושבי הרצועה, ואולי גם להפחית באופן זה את הסיכון לסבב נוסף בעימות שבין החמאס ישראל. בתחום התשתיות, נכון לעכשיו מונעת ישראל מהפלסטינים לפתח את שדה הגז מול הרצועה Gaza Marine ואף מסרבת לחתום עם עזה על הסכם ארוך טווח למכירה של גז טבעי. מקור אנרגיה דוגמת גז טבעי נחוץ לפלסטינים על מנת לפתח תשתיות לאספקת חשמל ומים מותפלים. מאמצים אחרונים של האיחוד האירופי הביאו להשגת המימון הדרוש לצורך פרויקטים אלו, אולם הוצאתם לפועל תלויה במדיניות ישראל. בנוסף, מערכת הביטחון בישראל דנה לאחרונה באפשרות להקים בעזה נמל אזרחי, על החוף או על אי מלאכותי בקרבת החוף. בעוד גורמים בצבא, הן בחיל הים והם באגף המודיעין, כמו גם משרד התחבורה בראשות השר ישראל כץ, תומכים ברעיון

http://www.ansamed.info/ansamed/en/news/nations/cyprus/2016/08/22/egypts-foreign-relations-not-based-on-dependency-sisi-says_1625ac2d-e30e-42bd-8102-f1dd526d0399.html 32

ככלי לשחרור הלחץ בעזה, הרי ששר הביטחון הקודם והמכהן מתנגדים לתוכנית, בעיקר מכיוון שנמל ימי הוא סממן ריבונות חשוב. ההסכם שנחתם ביולי בין טורקיה לישראל נוגע בעקיפין לסוגיית עזה בכך שהוא מאפשר לטורקים להעביר לעזה סיוע הומניטרי דרך נמלים בישראל, אולם, נכון להיום, לא מדובר בהקלה משמעותית במצבה של הרצועה.

סיכום

גלי ההדף של 'האביב הערבי' ממשיכים להשפיע על הסביבה הימית-ביטחונית במזרח הים התיכון. שני ההיבטים המרכזיים שבהם בא הדבר לידי ביטוי הם החדירה הרוסית למרחב והמענה האמריקני המהוסס, וגלי הפליטים (חלק גדול מהם נמלטים מהמלחמות בסוריה ובעיראק) המנסים להגיע ליוון דרך טורקיה.

מאפיינים מסוימים מסמנים עליית מדרגה בפעילות הבינלאומית במזרח הים התיכון. בהקשר זה בלט הירי, הראשון מסוגו, של טילי שיוט מצוללת רוסית לעבר מטרות בסוריה, והצבתן החריגה, הגם שלזמן קצר, של שתי קבוצות נושאות מטוסים אמריקניות באזור. להערכת חלק מן המומחים, המערך הרוסי הימי לחופי סוריה, יצר בפועל 'בועה' סביב סוריה והמרחב הימי שלה, שבתוכה יכולים הרוסים למנוע מכל גורם אחר פעולה צבאית. גם ארגון נאט"ו החל בפעילות מצומצמת בים האגאי במאמץ לסייע ליוון בניטור תנועת הפליטים מטרקיה. ברקע, נמשכת התחזקותה האיטית של סין במרחב, אף כי זו מוגבלת לפי שעה להיבטים אזרחיים של בנייה, רכישה והפעלה של נמלים במרחב, לרבות בנמלי ישראל.

לצד הפעילות המעצמתית הגוברת במרחב, נמשכה מגמת ההתעצמות של הציים החזקים באזור. טורקיה ממשיכה בבנייה של נושאת מטוסים קלה, ונשיאה אף הצהיר כי בעתיד ארצו תוכל לבנות נושאת מטוסים 'מלאה'. הטורקים גם הקימו לראשונה מאז פירוק האימפריה העות'מאנית בסיס צבאי במרחב, הממוקם בקטאה מצרים ממשיכה בבניית הכוח הימי שלה. היא קיבלה השנה נושאת מסוקים ונחיתה מדגם 'מיסטרל' מצרפת. מצרים גם השמישה קורבטה רוסית שהתקבלה כמתנה ממוסקבה. בתוך כך ממשיכה בגרמניה בנייתן של שתי צוללות דיזל עבור מצרים, וזאת נוסף לאישור של הקונגרס האמריקני לצייד את הצוללות בטיילי 'הרפון בלוק 2'.

במרחב המידי של ישראל נמשך הדיון הפנימי על האפשרות לפתוח נמל אזרחי בעזה, הגם שחלק מן הגורמים ברשות הפלסטינית מתנגדים למהלך משום שהוא עשוי, לשיטתם, לסייע לחמאס בעזה.

בחשבון אחרון, למרות הפעילות הימית הנמרצת, בייחוד של רוסיה, אך גם של ארה"ב, ולמרות ההתעצמות של הצי הישראלי, הצי המצרי והצי הטורקי, נותר המרחב הימי, ככלל, יציב, אף כי מורכב וצפוף יותר. יציבות זו היא, במידה רבה, תוצאה של היעדר תחרות ישירה בין השחקנים העיקריים במרחב, ואף חפיפה בחלק מן האינטרסים שלהם. המאמץ הטורקי להשלים עם ישראל ועם רוסיה בוודאי תורם אף הוא למגמה זו. בה בעת, במציאות של ריבוי שחקנים המצויידים באמל"ח מתקדם, לצד מתחים קיימים אך מובלעים (ארה"ב-רוסיה, טורקיה-קפריסין, ישראל-חיזבאללה), כל התחדדות של מתח כזה תחייב תיאום עמוק יותר כדי למנוע תקלות מיותרות או אפילו עימות ישיר בין הצדדים.